

Capitolul 1

Varșovia, Polonia
August 1939

Zofia Novak stătea ghemuită pe iarba încălzită de soarele verii, în timp ce prietena ei Janina îi înfășura cu stângăcie un bandaj în jurul capului. Celelalte Fete Ghizi erau așezate câte două într-un semicerc, sub stejarii din Parcul Łazienski, învățând să acorde primul ajutor. Nu că războiul ce amenința Polonia avea să ajungă vreodată la Varșovia.

Totuși, înțelepciunea dicta ca fiecare cetățean al orașului să se pregătească așa cum putea. Pentru tatăl Zofiei, asta însemna să facă stocuri de materiale pentru spital, pe când mama ei stătea la cozi nesfârșite la băcăniile ca să umple dulapurile de acasă cu conserve. Peste tot în oraș fuseseră lipite afișe prin care bărbații erau îndemnați să se înroleze mergând la centrele deschise la școlile elementare, iar stațiile de radio vuiiau de muzica patriotică transmisă continuu.

Și de aceea *Povestea vieții mele* a lui Helen Keller, o altă lectură inspirată din lista de cărți interzise de Hitler în Germania, se afla acum în geanta Zofiei.

Zofia își scoase bandajul de pe cap și rearanjă pânza, transformând-o într-o atelă pe care o legă în jurul gambei Janinei.

— Pare în regulă, își răsuci Janina piciorul pentru a admira opera. Poate că n-ar fi o idee rea să te înscrii la anul la facultatea de medicină, ca să te faci medic, ca tatăl tău.

Zofia nu răspunse, ci își văzu în continuare de treabă.

— Te-ai hotărât ce o să faci după examenele finale?

Vocea Janinei era la fel de blândă ca de obicei, însă nimic nu ridica de pe umerii Zofiei povara deciziei, care o apăsa în fiecare zi.

Era ultimul lor an de liceu și numai examenul final le mai despărțea de absolvire. După aceea aveau să aibă optsprezece ani – vor fi adulți în toată regula. Lumea întregă se așternea în fața lor ca o pistă de decolare de pe care să se înalțe către viitor.

Așa era pentru toți adolescenții de vârsta ei, în afară de Zofia.

— Parcă ești Matka¹, bombăni ea.

Cu toate că nu era într-un tot adevărat. Delicatețea în-născută a Janinei nu aducea nici pe departe cu tonul răstit cu care obișnuia să vorbească mama Zofiei. Fie că insista ca Zofia să se îmbrace mai frumos, să fie mai sociabilă sau mai energică în alegerea unei cariere – ceva lucrativ, ca de pildă medicina –, mama ei avea întotdeauna un aer exigent.

¹ *Matka* – „mamă” (în original, în poloneză). Am optat să redăm cu literă mare și fără italic în text, așa cum a procedat și autoarea în original (n. red.).

Și tocmai de aceea Zofia se referea la ea numind-o, în chip mai formal, Matka, în loc de mama.

În schimb, mama Janinei era o mamă adevărată. Genul care zâmbea și își întreba fiica ce făcuse la extemporalul de la școală sau oferea îmbrățișări în loc de critici atunci când Janina avea o zi proastă.

Poate că de aceea Janina era atât de drăguță și atentă cu toată lumea. Bunătatea ei fusese fundamentul pe care se întemeiase prietenia dintre cele două fete în urmă cu mulți ani, pe când erau niște copile. Zofia nu fusese niciodată sociabilă, ci mai degrabă genul de persoană retrasă, care prefera să stea cu capul în cărți decât să intre în vorbă cu necunoscuți. Faptul că era mai înaltă decât toți colegii de clasă nu o ajutase deloc, făcând-o să se simtă precum rățușca cea urâtă în mijlocul unor pui frumoși. În prima ei zi de școală, Janina se apropiase de Zofia cu o încredere în sine de invidiat și îi oferise câteva fursecuri în formă de flori, din aluat cu unt, coapte de mama ei, apoi umpluse orice tăcere cu pălăvrăgeli însuflețite care o făcuseră pe Zofia să o placă instantaneu.

Janina își mișcă acum piciorul pentru a testa bandajul făcut de Zofia.

— Îmi retrag spusele, dacă ți se pare că semăn cu Matka.

Bandajul, slab legat, cedă și nodul îngrijit se desfăcu, eliberând piciorul. Una din atele căzu pe iarbă.

— Nu sunt făcută pentru medicină.

Zofia recuperă atela cu un zâmbet ce se voia nepăsător.

— Și cred că tata mă înțelege.

Tatăl ei era un doctor renumit în Varșovia, specialist în chirurgie. O fiică incapabilă să se decidă asupra viitorului ei nu avea cum să se ridice la înălțimea reputației sale.

— Ți place să citești, își suflă Janina o buclă din părul brunet căzută peste ochii căprui. Poate că ar trebui să studiezi literatura.

Respirația i se tăie de entuziasm.

— Poate că vei ajunge să scrii cărți, ca Marta Krakowska.

Era o idee ridicolă, chiar dacă Janina o enunțase cu toată sinceritatea. Zofia n-avea idee ce voia să devină, dar un lucru știa cu certitudine: că nu e Marta Krakowska. Autoarea unor povești de iubire extraordinare, în care amorezii se cunoșteau în mijlocul războiului. Fiecare poveste era mai bună decât precedenta și fiecare se termina cu un cuplu trăind fericit până la adânci bătrâneți și cu o pisicuță calico adoptată.

Numai că Zofia nu credea în poveștile de iubire și nici nu avea vocea romantică a Martei Krakowska. Prin urmare, nu era în stare să scrie.

Desfăcu cealaltă atelă de pe piciorul Janinei și înfășură cu grijă bandajul în rolă.

— Ai apucat să citești *Povestea vieții mele*?

Ochii Janinei se luminau.

— Da. Incredibil, cât de...

— Nu, se auzi o voce dinspre perechea aflată lângă ele.

Prietena lor Maria clătină din cap, lăsând să-i fluture buclele blonde, și își întinse brațul spre partenera din Fetele Ghizi care îl înfășurase parțial până la cot.

— Nu aveți voie să vorbiți despre carte acum, când abia dacă vă aud.

— Atunci să amânăm până ajungem la bibliotecă.

Janina își întoarse atenția spre Zofia cu un licăr răutăcios în ochi.

— Dar văd că vrei să schimbi subiectul, așa că hai să vorbim de lucruri mai plăcute. Ca, de exemplu, despre cum aștepți cu nerăbdare să înceapă mâine școala.

Zofia scoase un geamăt, iar Maria își întoarse capul cu un zâmbet discret.

Matematica era enervant de plictisitoare și seriile de numere nu prezentau o provocare. Cursurile de administrație erau la fel de insipide ca praful adunat pe manualele din anul trecut, rămase nedeschise. Până și orele de artă erau îngrozitoare. Zofia aprecia frumusețea artei, dar modul în care se exprimau artiștii nu prezenta decât prea puțin interes pentru ea. Oh, și cât de mult detesta, ba nu, *ura* de-a dreptul să-și expună propria mediocritate și abilitățile limitate atunci când trebuia să deseneze sau să picteze. Orele de curs se scurgeau una după alta, care de care mai plicticoase.

Nu-i plăcea nicio materie. Cu excepția literaturii.

Măcar la universitate cursurile aveau să fie croite pe măsura preocupărilor ei viitoare. Indiferent care aveau să fie acelea.

Conducătoarea Fetelor Ghizi, Krystyna, pocni din palme pentru a le atrage atenția, cruțând-o pe Janina de o replică sardonică a Zofiei despre cum *nu* aștepta cu nerăbdare reluarea orelor în ziua următoare.

— Bravo, fetelor!

Cu capul înălțat de mulțumire, Krystyna privi de jur împrejurul cercului de perechi de fete.

— Războiul cu Germania se apropie și Polonia trebuie să fie pregătită. Așa cum sunt, cu siguranță, Fetele Ghizi.

Căldura se răspândi în pieptul Zofiei la auzul laudelor.

Fetele Ghizi erau o organizație de cercetare al cărei scop era pregătirea fetelor și tinerelor femei pentru viață, prin deprinderea abilităților sociale, insuflarea idealurilor filantropice și dorința de a oferi ajutor în orice formă era necesar.

Dacă nemții chiar se hotărau să atace, eforturile Fetelor Ghizi aveau să fie de folos Poloniei.

Zofia făcea parte din generația de polonezi născuți într-un stat liber după redobândirea suveranității în urma Tratatului de la Versailles. O victorie obținută de Polonia după mai bine de o sută douăzeci de ani de luptă. Din primele lor clipe de viață, copiii născuți în această perioadă erau hrăniți cu povești eroice despre fapte de vitejie, până ce ochii le străluceau de patriotism și inimile li se umflau în piepturi de mândria de a fi polonez.

Chiar dacă țara sa dobândise independența de curând, abia sărbătorind douăzeci de ani de la câștigarea ei, Zofia era pregătită să profite de victorie.

Un lucru pe care nemții aveau să-l descopere în curând.

— Ce zice Antek despre război? o întrebă Janina în timp ce se ridica amândouă de pe iarbă.

La fel ca majoritatea bărbaților și băieților varșovieni, fratele Zofiei era un strateg autoproclamat, gata oricând să emită predicții cu privire la incursiunea iminentă a naziștilor. Harta pe care o atârnase pe peretele din camera lui era plină de piuneze cu capul roșu care reprezentau grupări ale armatei germane în jurul unor potențiale ținte ale atacurilor.

— Crede că războiul va începe la Gdansk, răspunse Zofia păstrând un ton relaxat.

Chiar dacă Antek era cu un an mai mare, Zofia nu se simțea obligată să aibă mereu încredere în afirmațiile lui.

— Poate că se va întâmpla chiar înainte de reluarea cursurilor mâine, adăugă ea.

— Zofia, o dojeni Janina. N-ar trebui să vorbești așa.

Zofia îndeapătă un fir de iarbă lipit de genunchi și rânji la Janina.

— Poate că n-ar fi rău să vii într-o zi ca să arunci o privire la harta lui.

Janina se înroși, exact așa cum se așteptase Zofia. Cu toate că prietenia dintre ele dura de peste zece ani, Antek nu o remarcase pe Janina până la începutul aceluia an. De atunci, se făcea de răs de fiecare dată când ea venea în vizită, bâlbâindu-se și aruncându-i zâmbete prostești care făceau să-i zvâcnească un mic mușchi de sub ochiul drept.

Și oricât de tare se străduia Janina să pară neinteresată, Zofia îi surprinsese privirile furișe și îmbujorările pe care nu reușea să le ascundă.

Maria se apropie săltând de Zofia, cu ochii ei căprui-aurii ca mierea scânteind precum chihlimbarul baltic.

— Mai mergem la bibliotecă? Tata s-a întors de curând de la Paris și mi-a promis că o să mă ia cu el data viitoare când mai pleacă. Va trebui să studiez și mai mult.

— Și mai mult? o tachină Janina.

Aidoma tuturor francofililor înfocați, Maria știa totul despre Paris. Și nu, nu era de ajuns faptul că Varșovia era considerată Parisul Europei de Est. Ea își dorea Parisul. *Acel Paris.*

Cele trei se îndreptară spre strada Koszykowa, ținându-se la adăpostul umbrei ce le apăra de soarele necruțător al sfârșitului de august. Mergeau acum aproape zilnic la sediul principal al Bibliotecii Publice din Varșovia, iar pe Zofia nu o deranja câtuși de puțin.

Înainte, totuși, poate că ar fi mers la cinema sau ar fi cumpărat câte o înghețată de la vânzătorii ambulanți din

parc, numai că penuria de monede cu care se confrunta în ultima vreme orașul nu mai îngăduia astfel de răsfățuri.

Se zvonea că Hitler ordonase ca toate monedele din bronz și nichel să fie scoase din Polonia până nu mai rămânea niciun gros, așa încât să facă imposibilă plata unor mărunțișuri precum timbrele sau înghețata.

— Acum ne dai voie să vorbim, în fine, despre *Povestea vieții mele*? furișă Janina o privire cu subînțelesuri către Maria, care zâmbi afectată.

— Da, acum, că vă pot auzi și participa și eu fără să fiu înfășurată ca o mumie, își ridică ușor bărbia Maria în semn de satisfacție că își atinsese scopul.

— Este de-a dreptul incredibil ce a reușit să realizeze Helen Keller în viața ei, îi dădu Janina un cot Mariei. Așa cum voisem să punctez mai devreme.

— De asta am considerat că merită să discutăm cartea în cadrul clubului nostru de lectură, spuse Zofia.

A ei fusese ideea să citească toate cele trei cărți interzise de nemți, ca o sfidare împotriva lui Hitler. Maria și Janina fuseseră de acord, dar numai după ce Maria o acuzase pe Zofia că încerca să le vâre pe gât toate lecturile suplimentare din perioada vacanței de vară. Însă imediat ce Janina acceptase, Maria îi urmase exemplul. Ajunseseră deja la a patra carte interzisă.

Zofia se răsuci cu fața spre prietenele ei, aproape împiedicându-se de o crăpătură din trotuar.

— Știați că Helen Hiller i-a scris o scrisoare lui Hitler și studenților nemți care ardeau cărți?

— Serios? ridică Maria din sprâncene.

Un coșar trecu pe lângă ele și cele trei tinere se grăbiră să-și apuce un nasture de la uniforma de Fete Ghizi și să îl

răsucescă. La urma urmei, cu războiul care pândea la cotitură, cine își permitea să dea cu piciorul unei șanse de a avea noroc?

După ce bărbatul dispăru din raza lor vizuală, Zofia își redirectionă atenția de la superstiții la lectură.

— Domnișoara Keller și-a donat drepturile de autor soldaților germani rămași orbi după Primul Război Mondial și nemții i-au răspuns arzându-i cărțile. A trecut prin multe și acum și-a ridicat glasul pentru a susține cu eleganță și demnitate ceea ce este drept pe lume.

Admirația se strecurase în tonul Zofiei, și de ce nu? O considerase pe Helen Keller o femeie extraordinară chiar dinainte de a-i fi citit cartea despre obstacolele pe care le învinsese de-a lungul vieții.

Citară pe rând din fragmentele lor favorite, pe care Maria le marcase în cartea ei cu bucăți dreptunghiulare de hârtie perfect tăiate, și așa ajunseră pe strada Koszykowa. Își coborâră vocile respectuos la intrarea în bibliotecă. Vestibulul mirosea și acum a vopsea proaspătă și a ipsos, cu toate că trecuse mai mult de un an de la construirea noului pavilion.

Un funcționar de la garderobă le salută dând din cap. Bietul om nu prea avea cu ce să-și umple timpul în lunile de vară, când doar câte o pălărie îi putea împodobi cuierele elegante din spatele biroului.

— Mă bucur că domnișoara Keller a menționat în carte lecțiile predate de profesoara ei.

Janina urca treptele în fruntea lor.

— Sigur că aprecia eforturile educaționale, din moment ce ea însăși intenționa să îmbrățișeze cariera didactică.

În timp ce trioul urca scara, un duet cunoscut, îmbrăcat tot în uniforme de Fetelor Ghizi, cobora. Danuta și Kasia.

Danuta, cea mai înaltă dintre cele două, se opri din mers și păli la vederea lor.

— Am întârziat la curs? zise și îi aruncă o privire exasperată fetei blonde de alături. Ți-am spus eu că o să-l ratăm.

Prietena ei, Kasia, o bătu ușurel pe umăr și îi zâmbi cu simpatie. Însă așa era Kasia, mereu surâzătoare.

— Dar am terminat deja cursul ăsta. Acum vom merge la bibliotecari.

Cele două pălăvrăgiseră toată vara despre cursurile speciale pe care le urmau la filiala principală a bibliotecii după ce încheiaseră cu câteva luni în urmă ultimul an de liceu.

— Dar era cursul de acordare a primului ajutor, oftă Danuta.

— Sunt sigură că vom obține materiale de la Krystyna și vom putea exersa singure, se uită Kasia la cele trei pentru confirmare. Și sunt, probabil, și câteva manuale pe care să le citim.

Janina încuviință cu o mișcare din cap.

— Sunt convinsă că Zofia vă poate ajuta rugându-l pe doctorul Novak să vă recomande niște cărți.

Zofia ridică din umeri cu indiferență. Tatăl ei i-ar fi oferit probabil sugestii, dar cu condiția să fie acasă, ceea ce se întâmpla rareori în ultima vreme.

— Despre ce discutați când urcați scările? întrebă Kasia.

— Despre o carte de Helen Keller, răspunse Maria. Pe care o citim pentru clubul de lectură.

Zofia gemu chiar în clipa când porumbelul îi ieși Mariei pe gură. Aveau un club de lectură în care ar fi vrut probabil

și alții să se înscrie, iar dacă o făceau, micul lor grup nu avea să se mai bucure de aceeași intimitate, care le permitea să schimbe idei și opinii fără a fi judecate. Mai ales dacă printre membrii avea să se numere și Danuta, care avea tendința de a se da mare și mai deșteaptă decât toată lumea, poate pentru că amândoi părinții ei erau profesori universitari.

Danuta icni încântată și coborî două trepte pentru a ajunge la același nivel cu cele trei.

— Un club de lectură?

— Ce fel de club de lectură?

Fața Kasiei se luminează, plină de interes.

Zofia oftă înăbușit.

— Citim cărți interzise de Hitler și arse.

Maria scoase din geantă cartea lui Helen Keller, cu micile semne îndoite de acum, după ce fuseseră strivite în interior.

— Este un club anti-Hitler.

Janina își încrețește nasul.

— Cred că va trebui să alegem un alt nume pentru clubul nostru.

— Dar nu e un club propriu-zis, protestă Zofia. Doar discutăm despre cărți citite de noi toate.

— Ei bine, dacă e vorba de discuții despre cărți, atunci vrem și noi să participăm.

Danuta își încrucișă brațele la piept cu un aer de superioritate.

— Am citit *Povestea vieții mele* și probabil și celelalte cărți pe care le-ați selectat. Observațiile mele ar fi inestimabile. Unele cărți pot fi dificil de înțeles de către...

— Danuta vrea să spună că ne-ar face mare plăcere să ne alăturăm clubului, dacă mai aveți locuri, interveni Kasia

cu unul din zâmbetele ei cele mai strălucitoare. Și promite că nu se va băga foarte tare în seamă, nu-i așa, Danuta?

Danuta își țuguie buzele.

— O să ne gândim, răspunse prudent Zofia.

Ultimul lucru pe care și-l dorea era ca Danuta să le spună cum să interpreteze cărțile.

Danuta dădu să deschidă gura pentru a insista în continuare, dar Kasia se retrase de lângă balustradă, o prinse de braț și o împinse ușurel pe scări în jos, strigând peste umăr:

— Perfect, mulțumim.

Zofiei nu-i mai rămânea decât să spere că cele două aveau să uite cu timpul de clubul de lectură.

La etaj o găsiră pe doamna Berman în spatele biroului de recepție. Dintre toți bibliotecarii, ea era preferata Zofiei. Nu doar că recomanda cele mai bune cărți, dar avea întotdeauna răbdare cu ele și chiar se oferise cândva să o învețe idiș pe Janina.

Zofia știa că Janina ar fi vrut să accepte, numai că mama ei nu ar fi fost de acord. Janina nu cunoștea toate amănunțele, însă, din câte aflase, unchiul ei fusese omorât cu douăzeci de ani în urmă pentru simplul motiv că era evreu. Mama Janinei fusese atât de zdruncinată de această întâmplare, încât pierduse o sarcină și abia după trei ani o născuse pe ea.

De teamă pentru siguranța Janinei, familia Steinman nu celebra decât sărbătorile evreiești cele mai importante, precum Roș Hașana și Hanuka și insista ca Janina să nu spună nimănui că este evreică.

Zofia ar fi vrut să-și liniștească prietena, asigurând-o că nu va păți nimic în noua Polonie independentă, însă adevărul

era că manifestările antisemite și segregările pe criterii religioase nu aparțineau doar trecutului. În ultimii ani, Zofia fusese martoră la boicotarea afacerilor evreiești, văzuse cu ochii ei cum erau sparte ferestrele caselor evreilor și vitrinele prăvăliilor acestora, iar pe ziduri apăruseră mesaje defăimătoare. Până și la Universitatea din Varșovia studenții evrei erau obligați să stea în bănci separate și bărbații evrei aveau restricții la înrolare.

Toate acestea o făceau pe Zofia să îi admire pe bunicii Janinei, care nu-și ascundeau originile, ba chiar și pe părinții prietenei sale, pentru că țineau unele sărbători religioase evreiești. Și să aprecieze obstacolele pe care doamna Berman le depășise, fără îndoială, pentru a-și asigura postul din cadrul bibliotecii.

Lumea era plină de femei extraordinare.

Maria porni spre secțiunea de cărți în limbi străine și doamna Berman o trase pe Janina deoparte.

— Avem un exemplar din *Ewa* în secțiunea de periodice, dacă vrei să vezi cele mai noi rețete.

Revista săptămânală *Ewa* oferea rețete evreiești și sfaturi casnice și era tipărită în limba poloneză, așa că Janina o putea parcurge în timp ce gătea rețetele alături de bunica ei, alintată Bubbe. Era cea mai bună bucătăreasă din Varșovia și Zofia avea norocul de a putea testa rezultatele rețetelor din revistă așa cum fuseseră gătite de Bubbe și Janina – cu dragoste, cum îi plăcea lui Bubbe să sublinieze. Dragostea era întotdeauna cel mai important ingredient.

După ce încheiară selecția volumelor care le interesau, coborâră la noua sală de împrumuturi, fiecare cu câte o carte aleasă individual și cu un exemplar din *Metamorfoza*

de Franz Kafka, următorul roman de pe lista anti-Hitler a clubului lor de lectură.

Care avea, trebuiau să recunoască, un titlu îngrozitor.

Vuietul nefamiliar al unei alarme o trezi din somn pe Zofia a doua zi de dimineață. Se zvârcoli să se deznoade din cearșafuri cu mintea galopând frenetic, în timp ce ușa camerei ei a fost trântită de perete.

— Este sirena de raid aerian.

Ochii de un albastru pal ai Matkăi erau larg deschiși și vocea mai ascuțită decât o auzise vreodată Zofia.

Un zumzet de avioane acoperi sunetul alarmei și făcu să vibreze ferestrele.

Matka scoase un țipăt și se ghemui, cu toate că avioanele erau afară.

— Zofia, strigă ea, nemții au ajuns la Varșovia!